

Eesti riigikaitse süünd. 1991–2017

ANTS LAANEOTS
kindral, Riigikogu liige,
Reformierakond

Eesti kaitsejõud on takistustest hoolimata teinud läbi silmapaistva arengu ning pälvinud nii kodumaal kui ka liitlaste hulgas usalduse. Praegune julgeolekukord nõuab aga riigijuhtidelt, ametnikelt ja sõjaväelastelt jätkuvaid pingutusi kogu eesti rahva osalusele tugineva laiapõhjalise kaitseüsteemi ülesehitamisel.

EESTI JULGEOLEKUPOLIITIKA

ALUSED. Eesti riigikaitse taassünnist täitus 2017. aastal kakskümmend kuus aastat. Vabariigi Ülemnõukogu püstitas 3. septembril 1991 ülesande taastada Eesti Vabariigi kaitsejõud (EVÜNo 1991). Selleks olid ka tungivad põhjused. Eesti, Läti, Leedu ja Soome julgeolek oli ja on mõjutatud eelkõige meie idanaabrist Venemaast. Enam kui tuhandeaastane Eesti ja Venemaa suhete ajalugu on näidanud, et idanaabri soov taastada kontroll Balti riikide üle on ajalooline ja püsiv. Seda kinnitab ka Venemaa agressiivne välispoliitiline tegevus.

Soome kindral Ari Puheloinen kirjeldab oma raamatus „Russia’s Geopolitical Interests in the Baltic Area” Venemaa kolme liiki huvisid Baltikumis – poliitilisi, sõjalis-strateegilisi ja majanduslikke (Puheloinen

1999). Eesti vaatenurgast täiendatuna on need järgmised:

Poliitilised huvid:

- ▶ soov taasallutada oma ülemvõimule Vene impeeriumile teatud vaheaegadega ligi kolmsada aastat kuulunud alad;
- ▶ nihutada riigipiir võimalikult kaugemale Venemaa Euroopa osas asuvatest tähtsatest keskustest (Sankt-Peterburg, Moskva jt);
- ▶ ühendada Kaliningradi enklaav territoriaalselt emamaaga;
- ▶ tõkestada Venemaa imperialistlikke huvisid ohustava NATO ja Euroopa Liidu edasine laienemine post-nõukogude ruumi;
- ▶ Eesti ja Läti järkjärguline venestamine nende väikerahvaste kestmajäämisele ohtliku kakskeelsuse sisseviimise teel Balti riikides asuva venekeelse kogukonna (eri-)huvide ja õiguste kaitse sildi all;
- ▶ võitlus Lääne demokraatia mõju levimise vastu Ida-Euroopasse ja Venemaale.

Sõjalis-strateegilised huvid:

- ▶ Balti mere idakallas oli ja on Venemaale hea sõjalis-strateegiline lähtepositsioon Põhja- ja Lääne-Euroopa heidutamiseks ning jõu kasutamiseks nende vastu;
- ▶ riigipiir piki Soome lahte ja Läänemerd oleks Venemaale sõjalise julgeoleku seisukohalt eriti soodne ja ohutust tagav;
- ▶ Vene õhu- ja raketikaitseüsteemi paiknemine Balti riikides parandaks oluliselt selle süsteemi efektiivsust;

- ▶ Balti riikide valdamine annaks Venemaale võimaluse hoida siin suurt väekontingenti ja sõjalaevastikku ning domineerida regioonis;
- ▶ Kartus, et NATO võib kasutada Balti riike sillapeana kallaletungiks Venemaale.

Majanduslikud huvid:

- ▶ aken Eroopasse – Balti riikide jäävabade sadamate ning mere- ja raudtee, kommunikatsiooniliinide eriline tähtsus Venemaa transiitkaubavahetusele Läänega;
- ▶ regiooni arenenud majandus;
- ▶ NORDSTREAMi gaasitorude hooldamine ja julgeoleku tagamine.

Eesti tänapäevane julgeolekupoliitika ei tekkinud tühjalt kohalt. Selle väljatöötamisel pärast taasiseseisvumist 1991. aastal oli riigimeeste käsutuses meie riigi kahe maailmasõja vahelise, ehkki lühiajalise, kuid ohte ja traagikat täis perioodi julgeoleku- ja kaitsepoliitika kogemus.

Kohe pärast Vabadussõda, esimese iseseisvusperioodi (1918–1940) algaastatel toimus Eesti poliitiliste jõudude vahel laialdane diskussioon riigi julgeoleku- ja kaitsepoliitika põhimõtete üle. Selle käigus töötati välja julgeolekustrateegia põhisuunad, millest riik juhindus kogu esimese iseseisvusaja jooksul:

- ▶ toetumine suveräänse Eesti püsimisest huvitatud suurriikidele;
- ▶ sõbralike suhete arendamine kõikide naabermaadega;
- ▶ regionaalsete kaitseotstarbeliste liitude sõlmimine;
- ▶ toetumine Rahvasteliidule;
- ▶ oma relvajõudude hoidmine pidevas kaitsevalmiduses;
- ▶ Eesti kuulutamise erapooletuks relvakonfliktide korral (Õispuu 1992).

Ajalugu näitas, et nimetatud reeglite järgimine ei taganud Eesti iseseisvuse säilimist 1940. aastal. Oma riigi ülesehitamise teisel katsel oli vaja otsida paremaid lahendusi.

Pärast riigi taasiseseisvumist 1991. aastal valitud **julgeolekustrateegia** on üldiselt järgmine:

- ▶ iseseisva demokraatliku riigi ülesehitamine;
- ▶ mitteühinemine Venemaa pakutud Sõltumatute Riikide Ühenduse ja teiste liitudega;
- ▶ vabanemine Venemaa okupatsiooni-vägedest, poliitilisest ja majanduslikust sõltuvusest;
- ▶ piirilepingu sõlmimine Vene Föderatsiooniga;
- ▶ loobumine neutraliteedi ja mitteühinemise poliitikast, Eesti välispoliitiline orientatsioon Läände. Eesmärk – ühinemine Euroopa Liidu ja NATOga;
- ▶ heanaaberlike poliitiliste, majanduslike ja kultuurialaste suhete ning koostöö arendamine kõigi oma lähimate ja kaugemate naabritega;
- ▶ aktiivne osalemine kõikide rahvusvaheliste rahu ja julgeolekut tagavate organisatsioonide töös (ÜRO, OSCE, Euroopa Nõukogu jne);
- ▶ Lääne investeeringute kaasamine Eesti majandusse;
- ▶ riigi tõsiseltvõetava esmase enesekaitsevõime loomine.

EESTI RIIGIKAITSE TAASLOOMINE.

Eesti riigikaitse taasloomist ja arengut pärast 1991. aastat mõjutas oluliselt asjaolu, et kaitsepoliitikas puudus kuni 2006. aastani vajalik järjekindlus. Selle põhjustena võib nimetada eestlaste kui väikerahva võõrdumist oma riigikaitsest, selle vajalikkuse ja võimekuse alahindamist, riigikaitsealase kompetentsuse üldist madalat taset riigis. Ilmnesid ka teatud poliitiliste jõudude, riigimeeste ja ametnike püüded Eesti geograafilise asukoha ja sellest tuleneva julgeolekukeskkonna eripärase süvenemata võtta automaatselt üle teatud Lääne-Euroopa partnerite „moodsad”, mitte oma riigi kaitsmisele, vaid peamiselt nn missiooniarmee loomisele suunatud ideed riigikaitse ülesehituse põhimõtetes, ühiskonnagruppide erinev suhtumine rahvuslikesse huvidesse ja väärtustesse, samuti ohtude erinev tajumine.

Riigikaitse kujundamisel tuli arvestada ka Eesti suurusest ja asukoha geograafilisest eripärast tulenevate lisaasjaoludega:

- ▶ Kaitsestrateegia planeerimisel tuleb kindlasti arvestada, et väike ja piiratud ressursidega Eesti pole võimeline üksi osalema pikaajalises kaitseõjas. Veel kindral Johan Laidoner kinnitas Riigikaitse Nõukogu istungil 22. oktoobril 1936. aastal, et Eesti suudab sõja korral iseseisvalt vastu pidada vaid mõne kuu;
- ▶ Eesti kaitsejõud ei tohi lubada endale esimese kaitseoperatsiooni läbikukkumist, sest riigi territooriumi väiksuse tõttu puudub sellel strateegiline sügavus ning algne ebaedu ja kogu maa kiire hõivamine vaenlase poolt võivad saada riigi eksistentsile saatuslikuks;
- ▶ riigi geograafilisest asukohast tulenev, erakordselt tähtis esmase enesekaitsevõime vajalikkus juhuks, kui agressiooni algfaasis tuleb vaenlast tõrjuda iseseisvalt, võita aega, kuni NATO ja Euroopa Liidu kollektiivkaitsesüsteemid käivituvad.

Esimesed arutelud võimalikust iseseisva Eesti riigikaitsest toimusid rahvuslikult meelestatud ja sõjalise kaitsevõime taastamisest huvitatud initsiatiivgruppide salajastel nõupidamistel juba 1989. aastal. Järgmisel, 1990. aastal mindi sõnadelt üle tegudele. Raplamaal Järvakandis tuli 17. veebruaril 1990 salaja kokku 125 meest üle kogu Eesti. Toimus koosolek, millel otsustati taastada Kaitseliit (KL). Koosolekul valiti 8-liikmeline KL vanematekogu ja 3-liikmeline ajutine juhatus. Kaitseliidu ülemaks sai üks tema asutajaliikmeid Kalle Eller. Organisatsiooni taasloomisele aitas kaasa algatustoimkonna tihe kontakt Eesti valitsusega eksiilis ja viimase tugev toetus. Kaitseliidu taasloomisel peeti rangelt silmas ajaloolist järjepidevust, seepärast võeti ka organisatsiooni algseteks normatiivdokumentideks 1931. aastal Vabariigi Valitsuse kinnitatud Kaitseliidu põhikiri ja Kaitseliidu ülema käskkirjaga 1934. aastal jõustunud Kaitseliidu kodukord.

1990. aasta teisel poolel sai alguse laiapõhjaline Eesti ohvitseride liikumine, mille eesmärk oli ühendada Eesti Ohvitseride Liitu kõik rahvuslikult meelestatud ja iseseisvust toetavad eesti soost sõjaväelased, sõltumata asjaolust, millistes armeedes nad olid teeninud, ning kujundada selle näol oma relvajõudude loomise taimelava.

Tehti katseid need kaks liikumist ühendada. Nii toimus 29. oktoobril 1990. aastal Tartus eksiilvalitsuse sõjaministri Jüri Toomepuu ja minu kui Kodu-Eesti sõjaväelaste esindaja konspiratiivkohtumine. Jõudsime kiiresti arusaamale, et tulevaste kaitsejõudude loomisel on vaja ühiseid jõupingutusi ning läheb tarvis kõiki Eesti iseseisvusele lojaalseid sõjaväelasi. Ainult ühiste, nii kodumaal kui välismaal elavate eestlaste jõupingutustega on võimalik reaalse riigikaitse loomine. Lahku mindi, olles suhteliselt üksmeelel edasise tegevuse osas. Kuid realselt läks teisiti.

1991. aasta algul loodi põranda all, Eesti valitsuse eksiilis peaministri Heinrich Marki ja sõjaminister Jüri Toomepuu eestvedamisel viimase alluvuses olev Rahvuslik Kaitsealगतuskeskus (KAK) eesotsas Kaitseliidu asutajaliikme ja esimese ülema Kalle Elleriga. Rahvuslikust Kaitsealगतuskeskusest pidi saama sõjaväeline keskjuhitamisstruktuur, mille

***Esimesed arutelud
iseseisva Eesti
riigikaitsest toimusid
rahvuslikult
meelestatud
initsiatiivgruppide
salajastel
nõupidamistel
juba 1989. aastal.***

ülesandeks oli Eesti riigikaitsekontseptiooni väljatöötamine, kaitseüsteemide koostamine ja ellurakendamine, tegelemine kaitsepoliitika küsimustega. (Rahvuslik Kaitsealgaatuskeskus 1991; vt ka 1992) Kahjuks polnud KAK-is (juhtkond: Kalle Eller, Lembit Tõns, Margus Järve, Jaak Mosin, Asso Kommer jt) ühtki elukutselist sõjaväelast, püstitatud ülesannete täitmiseks puudus vajalik kompetents.

Suureks probleemiks oli ka organisatsiooni ülepolitiseeritus. Asudes paremäärmuslikel seisukohtadel, polnud KAK võimeline tegema vajalikku koostööd tollaegsete reaalseste Eesti võimu- ja valitsusorganitega ega konsolideerima ühiskonda ühtse riigikaitse loomisele. Tema mõju ja roll selles jäid tühiseks. Kontseptuaalselt pooldas KAK-i juhtkond relvajõudude loomist vabatahtlikkuse ja territoriaalsuse põhimõttel. Sõjategevuse põhivormiks peeti sissisõda.

Kaitsealgaatuskeskuse algatatud ja läbi viidud oli ka „jäägrikkriis” Paldiskis 1993. aasta suvel, milles osales ainus temale allumist kinnitanud relvaüksus – kaitseliitlastest loodud Läänemaa jäägrikompanii. See oli pärast taasiseseisvumist ainuke relvastatud väljaastumine Eesti valitsuse ja riigikorra vastu.

Eesti ohvitseride esimene kongress peeti 8. septembril 1991 Tallinnas, nüüdses Kaitseministeeriumi hoones. Vaatamata KAK-i juhtide ootamatule demaršile, loodi kongressi käigus laiapõhjaline Eesti Ohvitseride Liit (EOL). Kongressi kokkukutsumise algatusrühma ettekannet võib pidada esimeseks katseks kujundada nägemus iseseisva Eesti võimalikust kaitse-süsteemist. Kahjuks polnud kongressi toimumise ajal võimalik ette näha kõiki neid probleeme, mis ootasid loodavat riigikaitset ees. Ei täitunud hiljem ka lootused saada Venemaalt Punaarmee poolt 1940. aastal ülevõetud Eesti sõjaväe relvastuse ja varustuse ning Eesti panustamise eest NSV Liidu relvajõududesse kompenseerimise eest relvi, tehnikat ja varustust, ehkki Eesti–Vene läbirääkimistel õnnestus 1993.

aastal jõuda kokkuleppele, et Venemaa rahuldab taotluse esimese osa 202,1 mln USD mahus.

Omapärasele seisukohale riigi kaitsevõime loomises asus novembris 1990 siseministeeriumi valitsemisalas taasloodud Eesti piirivalve juhtkond, esitades kohe pärast taasiseseisvumist valitsusele ettepaneku nimetada see Piirikaitseks ja anda talle nii piirivalve kui ka sõjaväe ülesanded. Õnneks ei läinud riigi juhtkond selle ettepanekuga kaasa, ehkki piirivalve ehitati Soome eeskujul üles riikliku relvastatud organisatsioonina. Omamoodi rivaliteet tekkis ka konkureerivate poliitiliste jõudude loodud vabatahtlike riigikaitseorganisatsioonide – Kaitseliidu ja Kodukaitse – vahel, mis õnneks lõppes Kaitseliidu kui ajaloolise vabatahtliku riigikaitseorganisatsiooni kasuks.

3. septembril 1991 võttis tollaegne Eesti Vabariigi Ülemnõukogu vastu otsuse asuda viivitamatult Eesti kaitsejõudude taasloomisele. Nende komplekteerimine pidi toimuma üldise kaitseteenistuse kohustuse alusel (EVÜNo 1991). Kaitsejõude juhtis kuni põhiseaduse vastuvõtmiseni kollegiaalselt Vabariigi Kaitsealgaatuse Ülemnõukogu, millesse kuulusid EV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Arnold Rüütel, Ülemnõukogu juhataja Ülo Nugis ja valitsuse esimees Edgar Savisaar. Otsus nägi ette ka lõpetada 1. oktoobriks 1991 ettevalmistused Kaitseministeeriumi moodustamiseks ning koostada seaduseelnõu üldise kaitsevõime teenistuskohustuse kohta. Reaalselt suudeti Kaitseministeerium luua alles 1992. aasta suvel.

EV Ülemnõukogu Presiidiumi 4. septembri 1991 otsusega taastati oma õigustes Kaitsealgaatuse Ülemnõukogu (EVÜP 1991). Vabariigi Valitsuse 31. oktoobri 1991. aasta määrusega loodi Kaitsejõudude Peastaap (KJPS) kui riigikaitse kõrgem operatiivjuhtimisorgan. Samal päeval nägi ilmavalgust ka äsja ametikohale määratud KJPS-i ülema Ants Laaneotsa esimene käskkiri. Valitsus kinnitas

2. detsembril 1991 Kaitsejõudude Peastaabi (KJPS) ajutise põhimääruse (VVm 1991).

Kaitseväe loomisel tuli alustada tühjalt kohalt. Ülesehitamiseks puudus kõik: professionaalne kaader, relvastus, varustus, tehnika ja infrastruktuur. Eriliseks probleemiks kujunes kvalifitseeritud ohvitseride nappus. Kaitsejõudude juhtkond oli seisukohal, et riigikaitse ülesehitusse tuleb kaasata kõik olemasolevad Eestist pärit sõjaväespetsialistid, sõltumata sellest, missuguste riikide relvajõududes nad on väljaõppe saanud ja teeninud. Määravaks oli lojaalsus Eesti riigile, soov teenida oma rahvast ja taasiseseisvunud riiki ning professionaalne kompetentsus. KJPS püüdis 1992. aasta algul välja selgitada, kui palju eestlastest kaadriohvitseride on üldse teiste riikide sõjavägedes olemas ja keda neist saaks kaasata Eesti riigikaitse ülesehitamisse. Koguarvuks saadi 421, sh 16 inimest lääneriikides. Praktilisse töösse õnnestus neist kaasata vaid mõnikümmend. Ohvitseride katastroofiline puudus ei võimaldanud Eestil kaitsejõudude arengu algetapil rakendada ka nende pikaajalist väljaõppesüsteemi. Juba 1991. aasta 9. detsembril algasid esimesed kahekuulised kaitseväge ohvitseride kursused, mille lõpetas 26 kaitseväelast. 13. veebruaril 1992 pikendati kursused kuuekuulisteks, viimased kaks kursust olid üheksakuulised. Üldse lõpetas kuni 11. juulini 1997 toimunud kursused üksteist lendu, kokku 443 nooremohvitseri.

Kaitsejõudude ülesehitamist iseseisvuse esimestel aastatel pidurdas ka ühiskonna riigikaitsealane harimatus ja asjatundmatus. Tahet oma sõjaväe loomiseks ilmutas suhteliselt väike osa Eesti ühiskonnast, protsessist jäi kõrvale enamik Eesti intelligentsist. Puudus usk väikeriigi enesekaitse võimalikkusesse. Ilmne oli jätkuvalt valitsev 1939. ja 1940. aasta kapitulatsioonist ning järgnenud stalinlikest repressioonidest pärinev alaväärsuskompleks.

Üldsuse skeptiline suhtumine mõjutas negatiivselt noore riigikaitse mainet ja

finantseerimist, andekate noorte ühine- mist kaitseväega. Ajaloolist tõde rikkumata võib öelda, et kaitsejõudude loomine ja areng esimestel aastatel sai võimalikuks tänu väikese arvu sõjandusentusiastide ennastohverdavale tööle.

Oldi seisukohal, et riigikaitse ülesehitusse tuleb kaasata kõik Eestist pärit, mistahes riikides teeninud sõjaväespetsialistid.

Riigikaitse taasloomise omapäraks oli ka asjaolu, et Eestil puudusid pikka aega kaitseministeerium ja kaitseminister. Nende rolli täitsid esialgu Riigikantselei juurde moodustatud riigi- ja piirikaitse osakond (juhataja Toomas Puura) ja riigiminister (Raivo Vare, hiljem Uno Veering). Alles aprillis 1992 määrati kaitseministriks Ülo Uluots, kes 1992 juunis alustas Riigikantselei riigi- ja piirikaitse osakonna baasil Kaitseministeeriumi loomist.

Vabariigi Valitsuse 18. märtsi 1992 määrusega Kalevi ja Kuperjanovi üksik-jalaväepataljonide loomise kohta algas reaalne kaitseväge taasloomine (VVm 1992a). Tegelikult asuti KJPS ülema korraldusel juba detsembris 1991 Kuperjanovi jalaväepataljoni formeerimisele Võrus.

Pärast enam kui poole sajandi pikkust vaheaega toimus Eesti Vabariigi aastapäeval 24. veebruaril 1992 Tallinnas esimene taasloodavate kaitsejõudude paraad. Vabariigi Valitsuse määrusega arvati Kaitseliit 28. aprillil 1992 Eesti kaitsejõudude koosseisu, Kaitseliidu ülem allutati Kaitsejõudude Peastaabi ülemale (VVm 1992b; VVm 2000). Samal kuul ilmunud valitsuse määrus nr 116 „Kaitsejõudude reservväelaste arvelevõtmise kohta” pani

Esimene kaitsejõudude paraad 24. veebruaril 1992.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

KJPS-le ülesandeks võtta reservväelastena arvele kõik Eesti kaitseteenistuskohustuslikud meeskodanikud. Määrus sai aluseks reservi arvestussüsteemi loomisele. Sellega hakkasid tegelema kaitseministeeriumi alluvuses olevad maakondlikud riigikaitseosakonnad (RKO). 1992. aastal vastu võetud Eesti Vabariigi põhiseadus sätestas Eesti kodanike üldise riigikaitsekohustuse. Esimese õhuväe üksusena formeeriti 22. mail 1992 Üksik Raadiotehniline Õhukaitsepataljon. Tema ülesanne oli Eesti territooriumil asuvate nõukogude radarsüsteemide ülevõtmine ja riigi õhuseire süsteemi loomine.

Eesti mereväge hakati taastama alates 1. juulist 1993. aastal, kui KJPS-i juurde loodi mereosakond. Valitsuse 29. oktoobri 1993. määrusega nr 329 taasloodi Üksiksidepataljon. Sellele järgnes veel rea üksuste loomine. Üldiseks probleemiks oli relvastuse ja varustuse puudumine, üksuste infrastruktuuri allpool igasugust kriitikat olev seisukord.

Vabariigi Valitsuse 24. jaanuari 1992 korraldusega nr 49-k kutsuti esimesele allohvitseride õppekogunemisele

kahekuuliseks täiendusõppeks 100 reservväelast.

KJPS püüdis kevadel 1992 luua ennesõjaaegsete Sõjavägede Ühendatud Õppeasutuste eeskujul Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, kuid ettepanek ei leidnud valitsuses toetust. Poliitikud otsustasid teisiti – sama aasta 15. aprillil alustas Haridusministeeriumi, seejärel Siseministeeriumi valitsemisalas tegevust „tsiviilne” Eesti Sisekaitse (hiljem Riigikaitse) Akadeemia, mille koosseisus oli viis kolledžit. Üks neist, Kaitsekolledž, valmistas ette väikesel arvul (40 kadetti kursust) jalaväeohvitseri. Õppetöö toimus nelja-aastase õppekava alusel. Sõjalisi aineid oli selles vaid 500 tundi, mis vaevu vastas reservohvitserile vajalikule miinimumile. Ühtekokku lõpetas Kaitsekolledži kolm lendu – 104 ohvitseri. Selline ohvitseride väljaõppe süsteem ei rahuldanud kaitseväge vajadusi. Ohvitseride puudus kujunes aastateks üheks peamiseks kaitseväge loomise piduriks.

Kuperjanovi ja Kalevi jalaväepataljoni esimesed suured, enam kui 1100 mehe osalusega taktikalised õppused toimusid

19.–22. detsembril 1992 Lõuna-Eestis. 1993. aasta alguseks oli Eesti kaitseväes juba kuus väeosa: Kuperjanovi, Kalevi ja Viru üksik-jalaväepataljonid, Üksik-vahipataljon, Üksik Raadiotehniline Õhukaitsepataljon, Üksik-sidepataljon ning rida väiksemaid, kompaniisuurusi üksusi. Seersantide ja kaadriallohviteride väljaõppeks loodi Võrus 19. märtsil 1993 Kaitseväe Lahingukool, kus alustas tööd 12-nädalane allohviteride kursus.

4. mail 1993 nimetas Riigikogu kaitseväe juhatajaks Ameerika Ühendriikide maaväe staabiohvitseri taustaga koloneli Aleksander Einseini.

Suureks probleemiks osutus kaitseväele relvastuse, tehnika ja varustuse hankimine. Eestile, Lätile ja Leedule kui tol ajal ebastabiilse regiooni esindajatele kehtis mitteametlik rahvusvaheline relvamüügikeeld, sest neis riikides olid Vene okupatsiooniväed. Esimesed käsirelvad – Kalašnikovi automaadid ja kerged tankitõrje-granaadiheitjad – osteti Rumeeniast ja Hiinast. Olulist tähtsust kaitseväe relvastamisel omas Iisraelis 1993. aastal tehtud relvaost. Eesti kaitsejõud said endale

moodsad käsi- ja tankitõrjerelvad, miinipildujad, tagasilöögita tankitõrjekahurid ja õhutõrjesuurtükid ning sidevahendid ühe kerge jalaväediviisi suuruse üksuse jaoks. Paranes ka Kaitseliidu olukord. Kui 1992. aastal sai Kaitseliit riigieelarvest riiklikku toetusraha 4,3 miljonit krooni, siis 1993. aastal oli see 6500 tuhande liikme puhul juba 10 miljonit krooni.

Esimese kaitseväeteenistuse seaduse, mis kehtestas üldise kaitseväeteenistuskohustuse, kinnitas Riigikogu 1994. aastal. Selle alusel koostatud valitsuse 26. aprilli 1994 määrusega kehtestati ajateenistuse pikkuseks 12 kuud (VVM 1994). Juulis 1994 hakati ühise Balti rahuvalvepataljoni projekti raames looma Eesti Rahuvalvekompaniid, mida kavatseti kasutada ÜRO rahuvalvevägede koosseisus.

Õhuväe kui iseseisva väeliigi taasloomist alustati 4. veebruaril 1994, kui loodi Õhuväe Staap, mille ülemaks määrati kolonel Vello Loemaa. Õhuväe Staabi ülesanneteks oli õhuväe taasloomine ja väljaarendamine ning normatiivdokumentide väljatöötamine, lahinguvalmiduse arendamine, varustamise organiseerimine

Kuperjanovi pataljon õppustel 1999.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

ja personali väljaõpe, kaitseväge pilootide ning lennuliiklusjuhtide litsentseerimise korraldamine. Oma 3. aprilli 1996. aasta otsusega andis Vabariigi Valitsus nõukogude relvajõududelt 1992. aastal ülevõetud Ämari lennuvälja üle kaitsemisteeriumile. Sama aasta 19. detsembril läks Ämari lennuväli Õhuväe Staabi valdusse ning seejärel 15. mail 1995 loodud Lennubaasi käsutusse.

26. jaanuaril 1994 kinnitas kaitseväge juhataja oma käskkirjaga ametikohale esimese pärast taasiseseisvumist mereväe ülema mereväekapten Roland Leiti. Vastavalt 27. juunil 1994 välja antud mereväe ülema käskkirjale koosnes merevägi juhtkonnast, Mereväe staabist, abilaevadest „Ahti” ja „Revalia” (hilisem „Laine”), patrullkaatrist „Grif” (mille Kaitsemiit oli samal aastal andnud üle mereväe käsutusse), Paldiski Põhjasadamast ning miinitõrjerühmast. 31. augustil 1994 vormistati akt Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni esindajate vahel Tallinna Miinisadama üleandmise kohta. Samal päeval lahkus viimane Vene Föderatsiooni sõjalaev Miinisadamast ja seal heisati piduliku tseremooniaga Eesti mereväe lipp.

Riigikogus 6. veebruaril 1995 vastu võetud rahuaja riigikaitse seadusega loodi kaitsejõud de iure.

Riigikogus 6. veebruaril 1995 vastu võetud rahuaja riigikaitse seadusega loodi kaitsejõud *de iure*. Nende koosseisu arvati Kaitseväge, Kaitsemiit ning Siseministeeriumi valitsemisalas olevad sõjaväeliselt korraldatud asutused ja üksused Piirivalve ja Päästeamet.

23. jaanuaril 1996. aastal nimetas Riigikogu kaitseväge juhatajaks Kaitsemiidu

ülema kolonel Johannes Kerdi (hilisem kindralleitnant).

1. jaanuaril 1998 reorganiseeriti varem loodud Üksik Raadiotehniline Õhukaitsepataljon Õhuväe koosseisus olevaks Õhuseiredivisjoniks, ning alustati Õhusuveräänsuse Keskuse hoone renoveerimist Ämaris.

Alates 1997. aastast on kaitseväge ajateenistuse käigus valmistanud reservi ette sõjaaja üksuste põhisel. Oluliselt tähtis oli kaitseväge struktuuri ja üksuste paiknemiskohtade kinnitamine Vabariigi Valitsuse 13. märtsi 1998 määrusega (VVm 1998a). Sellega jagati riik neljaks sõjalis-territoriaalseks üksuseks – Põhja, Lõuna, Kirde ja Lääne kaitseringkonnaks. Detsembris 1998 ilmus kaitseväge juhataja käskkiri sõjaaja kaitsepiirkondade loomise kohta olemasolevate rahuaja Kaitsemiidu malevate baasil. Kahjuks takerdus kaitseringkondade ja kaitsepiirkondade loomine üsna pea Kaitsemisteeriumi ametnike vastuseisu tõttu.

Vabariigi Valitsuse 1997. aasta määrusega nr 92 kinnitati mereväe struktuur. Dokument pani KJPs-le ülesandeks moodustada Miinisadamas 15. maiks 1997 Mereväe staap, Mereväebaas ja Meredivisjon, kuhu hakkasid kuuluma olemasolevad ja hangitavad sõjalaevad.

Sõjaväeline haridus. Kaitseväge juhtkonna pikaajaliste jõupingutuste tulemusena loodi Vabariigi Valitsuse 17. märtsi 1998. aasta otsusega Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused (KVÜÕA) asukohaga Tallinn-Kosel (VVm 1998b). See võimaldas alustada otstarbekohase kaitseväge ohvitseride väljaõppesüsteemi loomist. Järgmisel, 1999. aastal kolisid õppeasutused Tartusse, ennesõjaaegsesse Kaitsemiidu majja, kus oli Balti riikide ühisprojektina rajamisel ohvitseride operatiivtaseme ehk III astme õppeks kavandatud Balti Kaitsekolledž. Kuni 2002. aastani koosnesid Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused järgmistest allõppeasutustest: Kõrgem Sõjakool, Tehnikakool, Ohvitseride

Suurtükiväe esimesed laskmised 1999. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Tankitõrje granaadiheitja laskmised 1999. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Täienduskursused, Keelekeskus. Õppetöö toimus põhikursusel kaheaastase ja keskastmekursusel (sellele võeti eelnevalt lühiajalised kursused lõpetanud nooremaid ohvitseride) 3,5-aastase õppekava alusel.

Tehnikakool korraldas maaväe tehniliste relvaliikide ohvitseride erialaõpet.

Seoses Eesti kõrgharidussüsteemi reformimisega ning üleminekule Bologna lepingu järgsele haridussüsteemile (3 + 2

aastat) muutusid 2002. aastal ka KVÜÕA struktuur, väljaõppetsüklite pikkus ja kursuste õppekavad. Erialakursus ja põhikursus viidi kokku Kõrgema Sõjakooli alla. Ohvitseride jätkuõppeks loodi viimase raames kaheaastane magistriõpet võimaldav keskastmekursus. Vajadus Tehnikakooli järele kadus ja see likvideeriti. Ohvitseride Täienduskursused reorganiseeriti laiemate ülesannetega Täiendõppe Keskuseks. Tähtsaks teguriks kujunes sõjaväe õppeasutuste ühildatavuse nõue kogu riigi kõrgharidussüsteemiga. Haridusministeeriumiga saavutasime ühise arusaama ka selles, et ohvitseri baaskursuse peab Eesti ohvitser kindlasti läbima kodumaal; järgnevate astmete õppeks võib kasutada ka välismaa vastava taseme õppeasutusi.

Ohvitseride väljaõppesüsteemi korrastamisel mängisid tähtsat rolli „Kaitseväelaste haridustaseme ja kvalifikatsiooni nõuded” (KM 2001). Kaitseministri määrus nägi ette ohvitseride neljaastmelise väljaõppe-

Väljaõppesüsteem võimaldas lõimida ohvitseride väljaõppe riigi üldisse kõrgharidussüsteemi ja on end igati õigustanud.

süsteemi, millele õppeasutused läksid üle 2002. aastal.

Need olid:

- ▶ **Sõjaväelise kõrghariduse I aste** – KVÜÕA Kõrgema Sõjakooli kolmeaastane põhikursus koos erialakursuse ja teenistuspraktikaga. Õppekava kehtestas teadmiste ja oskuste kogumi, mida kaadriohvitser vajab rühmaülema teenistuskohustuste täitmiseks rahuajal või

kompaniiülema teenistuskohustuste täitmiseks sõjaajal ning oma professionaalseks arenemiseks ohvitserina. Üldises haridussüsteemis vastab see kutsekõrgharidusele.

- ▶ **Sõjaväelise kõrghariduse II aste** – KVÜÕA Kõrgema Sõjakooli kaheaastane keskastmekursus, mis annab ohvitserile teadmiste ja oskuste kogumi, mida vajab kaadriohvitser kompaniiülema teenistuskohustuste täitmiseks rahuajal või pataljoniülema teenistuskohustuste täitmiseks sõjaajal ja oma professionaalseks arenemiseks ohvitserina. Üldises kõrgharidussüsteemis vastab see magistriõppele.
- ▶ **Sõjaväelise kõrghariduse III aste** – aastane ühendatud juhtimis- ja staabikursus Balti Kaitsekolledžis või välisriigi vastavas sõjaväelises õppeasutuses. Kursus annab teadmiste kogumi, mida kaadriohvitser vajab pataljoni-, kaitseringkonna- ja brigaadiülema ning vanemstaabiohvitseri ametikohtadel teenistuskohustuste täitmiseks rahu- ja sõjaajal ning oma professionaalseks arenemiseks ohvitserina.
- ▶ **Sõjaväelise kõrghariduse IV aste** – aastane kõrgema juhtkonna kursus vastavas välisriigi sõjaväelises õppeasutuses (*War College*).

See väljaõppesüsteem võimaldas lõimida ohvitseride väljaõppe riigi üldise kõrgharidussüsteemi osaks ning on end tänini igati õigustanud.

Samal ajal jätkus ka kaadriallohvitseride korpuse loomine. Hea võitlusvõimega reservarmee komplekteerimisel treenitud reservväelastega ja allüksuste väljaõpetamisel mängivad kesksel rolli kaadriallohvitserid-instruktorid. Nende professionaalsusest ja suhtumisest oma kohustustesse sõltub ajateenijatest sõdurite, seersantide ja reservohvitseride kaitsetahe, oskus ja võime tegutseda lahinguväljal.

Ajateenijatest seersantide ja kaadriallohvitseride väljaõpe Võru Kaitseväe

Lahingukoolis toimus esialgu ühtse 12-nädalase õppeprogrammi järgi. 1994. aastal eraldati kaadriallohviteride väljaõpe seersantide väljaõppest ning seda hakati läbi viima 14-nädalasel põhikursusel, mis erines seersantide kursusest. Esmaseks nõudeks sellele kursusele pääsemiseks oli eelnev ajateenistuse läbimine ja seersandikursuse lõpetamine selle jooksul. Puuduseks oli asjaolu, et ühe õppekavaga ei olnud võimalik tagada relvaliidide ja eriala-allohviteride väljaõpet.

Uus, Riigikogus 2000. aastal kinnitatud kaitseväeteenistuse seadus jagas kaadriallohviterid riviallohviterideks, väljaõppeallohviterideks ja staabiiallohviterideks. Igas liigis tekkis oma karjääriredel. Kaitseväeteenistuse seadus suurendas kaadriallohviteride aastmete arvu kolmelt viiele (nooremveebel, veebel, vanemveebel, staabiveebel, ülemveebel), sätestas nende vastavate ametikohtade tabeli ja konkreetset sotsiaalsed tagatised (kaitseväeteenistuse seadus, § 23, 153–13). Alates 2001. aasta septembrist käivitus Lahingukoolis uus väljaõppesüsteem, mis pikendas kaadriallohviteri baaskursuse endiselt 14 nädalalt üheteistkümneme kuule. Uue õppekava kohaselt said kursuse lõpetajad kesktaaseme kutsehariduse. Samaaegselt alustati ka kahekuuliste üldjalaväekursustega eriala-allohviteridele ja mitmete uute lühiajaliste täiendõppekursuste läbiviimisega.

Kuna Lahingukoolil puudus võimekus mitmete kaitseväge vajalike allohviteride täiendus- ja erialakursuste läbiviimiseks, liideti Kaitseväge Lahingukool 2010. aasta augustis Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustega. See ning puuduvate täiendusõppekursuste loomine võimaldas lahendada probleemi.

PROBLEEMID KAITSEKONTSEPTSIOONIGA. Olukorras, kus julgeolekupoliitika ja kaitsekavade väljatöötamine poliitilisel tasandil venis, oli KJPS sõjalise riigikaitse ülesehitustöö korraldajana ise sunnitud kontseptuaalseid lahendusi otsima. Sellele

aitasid kaasa Euroopa maade riigikaitse intensiivne tundmaõppimine kaitseväge ohvitseride ja ametnike poolt aastatel 1992–1994 ja konsultatsioonid teiste maade (Soome, Taani, Rootsi, Šveits jt) sõjaväe–lastega ning nende abi.

Töö, mis algas 1991. aastal, hargnes aruteluks järgmiste võimalike kaitsekontseptioonimudelite ümber:

- ▶ ainult vabatahtlikule riigikaitseorganisatsioonile Kaitseleiidule tuginev riigikaitse. Seda toetasid Rahvuslik Kaitsealgaatuskeskus ja osa kaitseleiidlastest organisatsiooni taastamise algaastatel;
- ▶ nn Riigi- ja Piirikaitse Ameti loomine kaitseväge ja piirivalve ühendamise teel üheks asutuseks;
- ▶ Eesti ennesõjaaegse riigikaitse-süsteemi kaasajastatud vorm;
- ▶ üldisel sõjaväekohustusel põhinev Šveitsi nn miilitsa-tüüpi rahvaarmee;
- ▶ üldisel sõjaväekohustusel põhinev külma sõja aegsete relvajõudude (Saksamaa, Venemaa jne) variant;
- ▶ kutseline sõjavägi (USA, Inglismaa jt);
- ▶ Euroopa väikeriikides (Soome, Rootsi, Norra, Taani, Austria jt) laialt kasutusel olev totaalkaitse kontseptioonile tuginev sõjaline territoriaalkaitse süsteem.

Ainult Kaitseleiidule, s.t vabatahtlikule riigikaitseorganisatsioonile tugineva kaitsekontseptiooni pooldajad lähtusid seisukohast, et kuna kogu sõjaline kaitsetegevus Eesti kui väikeriigi oludes ülekaaluka agressori vastu saab olla vaid sissivõitlus, milles konventsionaalse sõjategevuse taktikat ei kasutata, siis kaitseväge pole riigile vaja. Väideti, et sissivõitlusega saavat kõige paremini hakkama vabatahtlikud. Selle kontseptiooni rakendamine sõja korral tähendaks aga initsiatiivi ja ka territooriumi kohest loovutamist agressorile, organiseeritud vastupanu läbiviimise võimatust ja selle logistilise baasi kadumist. Võimatu oleks ka liitlasvägedele saabumiseks vajaliku ala hoidmine enda kätes.

Teise maailmasõja eelne Eesti riigikaitseüsteem oma terviklikkuse, läbimõelduse ja ülesehitusega oli hinnaline teadmiste allikas ja paljuski eeskuju tänapäeva Eesti riigikaitsele. Sõjajärgse Eesti kõrge kvalifikatsiooniga ohvitserkond lõi kodumaise sõjateaduse ja riigikaitse, mille paljud seisukohad kaasajastatuna olid rakendatavad ka tänapäeva kaitsejõudude ülesehituses, ehkki oli selge, et kuuekümnenda aasta taguse sõjalise süsteemi taastamine pole otstarbekohane.

Kutseline sõjavägi. Seoses ühiskonna võõrdumisega riigikaitsest nõukogude perioodil ja paljude ühiskonnaliikmete soovimatusega osaleda selles ning püüdega panna see kohustus vabatahtlike õlule osutus kutselise armee kontseptsioon üpris populaarseks teatud Eesti ärimeeste, osa intelligentide ja kõrgkoolides õppivate noorte seas. Kutselise sõjaväe tugineva riigikaitse idee oli programmi- ja seisukohaks valitsusliitu kuuluval Reformierakonnal (Eesti Reformierakond 1994, p 11).

Mitmes Euroopa väikeriigis tehtud uurin-
gud kutselise sõjaväe otstarbekuse kohta on andnud negatiivse tulemuse. Huvitav oli 1998. aastal Soomes tehtud uuring.

NÄIDE

Kutselise armee arvutuslikeks alusteks võttis Soome Kaitseministeerium minimaalsed, ainult riigi eeliselt tähtsate piirkondade kaitset tagavad relvajõud. Kaitsejõud pidid koosnema kolmest väeliigist – maaväest, mereväest ja õhuväest. Lisaks sellele vajati juhtimissüsteemi ja samuti eri- ning toetusüksusi.

Maaväe kolme soomukitega varustatud mehhaniseeritud brigaadi ning ründe- ja transportihelikoptereid omavate üksuste suuruseks arvestati 24 000 meest.

Õhutõrjeüksuste ja hävituslennukitega õhuvägi vajas 7000 meest. Mereväe suurus koos laevastiku ning maapealsete rannakaitse- ja toetusüksustega oli 3000 meest. Toetus- (valve, sõjaväepolitsei jms) ja tagalaüksustesse plaaniti 6000 inimest.

Juhtimissüsteemi suuruseks koos toetusüksustega (luure, elektronvõitlus-, side jne) arvestati 3000 meest. Kokku andis see 43 000 inimest. Lisaks vajati vähemalt kahte brigaadi ja täiendusüksusi reservis – kokku veel 16 000 meest.

Arvestati kutseliste sõdurite palgad (u 9000–10 000 marka kuus) ja ka see, et laiaulatuslikuks sõjategevuseks vajamineva reservi puudumine peab olema kompenseeritav uute relvasüsteemide ja tehnikaga. Seega oleks palgaarmeele vajaminevate materjalide ostmiseks vajatud hinnanguliselt 55–60 miljardit marka.

Kasarmute renoveerimiseks, samuti personali elamispinna ja ladude ehitamiseks läinuks vaja 6–7 miljardit marka.

Kokku andis see 25 miljardit marka aastas, ehk ligikaudu 2,5 korda rohkem, kui oli Soome 1998. aasta kaitse-eelarve.

Uurimus näitas, et palgaarmee plussideks on ametioskuste hea tase ja kõrge valmisolek rahuajal. Miinuseid leiti aga oluliselt rohkem, sh kaitsekulutuste 2,5-kordne kasv, väljaõpetatud reservi puudumine, võimatus kaitsta kogu riiki, suured raskused sõdurite värbamisega, vajadus kordusväljaõppele, ajateenistuse demokraatlikkuse kadumine, teenistus ei seoks enam rahvast, langeks maakaitsetahe.

Selgitati ka välja, et üldine ajateenistus, eriti just noorte meeste ühine teenistus on Soome ühiskonda ühendav tegur ja tähtis asjaolu suveräänse riigi täisväärtusliku kodaniku formeerimisel. Üldine järeldus oli: Soomel ei ole kutseliseks sõjaväeks ressursi ning riik ei saa riskida oma kaitsetahte ja -võimega ebakindla ettevõtmise huvides.

Soome uuringu järeldusi kinnitas ka 2004. aastal kutseliste relvajõudude üle läinud Läti ja Leedu negatiivne kogemus, mis näitas väikese kutselise sõjaväe kallidust, suurt sõltuvust majandusolukorrast ja palkadest tööjõuturul. Nii moodustasid personalikulud 2010. aastal, vaatamata relvajõudude väiksusele (5500 in), Lätis 59 protsenti ja Leedus 67 protsenti kaitse-eelarvest (NATO 2011). Nõrk majandus ja 2008.–2009. aastate majanduskriis viisid nende sõjalise kaitsevõimekuse kriitilisse olukorda.

Šveitsi „relvastatud rahva” tüüpi sõjavägi oli atraktiivne Eesti sõjaväelastele ja kaitseliitlastele, kuid sellise mudeli kasutamine ei olnud Eestis võimalik seoses meie riikide ühiskonna, traditsioonide, mentaliteedi ja relvakandmiskultuuri erinevustega. Samal ajal oli Šveitsi riigikaitset palju häid lahendusi (nt üksusepõhine mobilisatsiooni reserv, reservohvitseride väljaõppesüsteem, hajutatud mobilisatsioon, iga-aastaste õppekogunemiste läbiviimine, relvade ja varustuse hoidmine kodus jne), mida kasutasime võimaluste piires ära oma kaitsejõudude ülesehitamisel (Inauen 1999).

Arvestused näitasid, et ka külma sõja aegse nn klassikalise sõjaväe, Saksamaa, Venemaa, Poola jt suurriikide üldisel sõjaväeteenistuskohustusel põhinevate, alalise valmiduse nõuetele juba rahuajal vastavate ajateenijatest üksustega, eksterritoriaalse kutse- ja mobilisatsioonisüsteemiga relvajõududega sarnaneva kaitseväge loomine on Eesti tingimustes rahaliselt üle jõu käiv ülesanne. Selle mudeli otstarbekuse tegi küsitavaks ka rahuaja väeosade ajateenijatega segakomplekteerimise vajadus, mis ei taganud nende kohest piisavat lahinguvõimet ega võimaldanud ka terviklike reservüksuste tootmist. Iseloomulik oli armee rahuaegne suur koosseis ja mobilisatsiooni keerukus, sest reservid ei olnud arvel üksuste komplektidena, vaid üksikisikutena, ja paiknesid hajutatult üle kogu riigi. Formeeritud üksuste rahuldava lahinguvõime saavutamiseks enne nende sõjalist rakendamist vajati suhteliselt pikka koosõppe perioodi. Selle läbiviimine Eestis kui väikeses piiririigis, millel puudusid mobilisatsiooni julgestuseks vajalikud valmidusüksused, võis osutuda võimatuks.

Diskussioon koondus edaspidi Skandinaavia riikidele (eelkõige Soomele) omase, **üldisel riigikaitsekohustusel põhineva territoriaalkaitse süsteemi** erinevate variantide ümber. Sellel on palju eeliseid.

Territoriaalkaitse on relvastatud rahva kaitse süsteem, sõjalise riigikaitse strateegia liik, mille eesmärk ei seisne

agressiivsuses teiste riikide vastu, vaid mis võimaldab riigi vallutamise teha kallaltungijale raskeks, kaasates vastupanusse kogu rahva. Territoriaalkaitse süsteemi selgrooks on selline sõjaväe ja tsiviilühiskonna ettevalmistatus, mis võimaldab agressiooni korral viia kaitsetegevust läbi kogu riigi territooriumil, kasutades selleks erinevaid lahingupidamisviise ja vahendeid, sh ka sissivõitlust.

Üldisele riigikaitsekohustusel tuginev territoriaalkaitse kergendab oluliselt kontrolli kaitsejõudude üle järgmiste parameetrite abil:

- ▶ liidab riigikaitse ettevalmistamisel ja teostamisel sõjaväe ja rahva ühtseks tervikuks, tugevdades kaitsetahet ja välistades sellega ka riigipöörete võimaluse;
- ▶ on teadlikult ründetegevuseks

Eesti õhutorjepatjaljoni lahinglaskmised 2010. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

kõlbmatuna planeeritud ja üles ehitatud kaitsesüsteem ning seepärast ka teiste riikide poolt arvestatav kui mitteagressiivne;

- ▶ võimaldab väikeriigil luua ratsionaalselt ja väheste kulutustega tõhusa riigikaitse, kuna teeb võimalikuks kõikide võitlustahteliste kodanike ja tsiviilühiskonnas olevate, sõjapidamiseks vajalike materjalide täieliku ärakasutamise sõjaajal.

Territoriaalkaitse eesmärgiks Eesti oludes on sissetunginud vaenlase igakülgne kulutamine, tema edasitungi maksimaalne aeglustamine kõikvõimaliku lahingutegevusega, strateegiliselt tähtsate alade visa hoidmine oma kätes kuni rahvusvahelise julgeolekusüsteemi (NATO) käivitumiseni ning abi saabumiseni, seejärel riigi territooriumi vabastamine koos saabunud abijõududega.

Territoriaalkaitsele on iseloomulikud

- ▶ kaitsesüsteemide detsentraliseeritud juhtimissüsteem;
- ▶ riigikaitse sõjalis-territoriaalne ülesehitus;
- ▶ kaitsesüsteemide jagunemine kahte ossa – üldotstarbelisteks jõududeks ja maa-(territoriaal-)kaitseväeks – edaspidi maakaitseväge;
- ▶ klassikalise ja hajutatud lahingu taktika ning sissitegevuse kompleksne kasutamine.

Nii Vabariigi Valitsuses kui ka Kaitsesüsteemide Peastaabis tekkis ühtne arusaam, et Eesti kui väikeriigi sõjaline kaitse on võimalik ainult juhul, kui rakendatakse totaalkaitset. Teist meelt oli aga Riigikogu.

Esimese katse saada riigikaitsele kontseptuaalsed alused *de iure* tegi 1993. aasta sügisel kaitseminister Hain Rebas, esitades Riigikogule kinnitamiseks Vabariigi Valitsuse heaks kiidetud eelnõu „Riigikaitse alused”, mis oli koostatud Rootsi totaalkaitse kontseptsiooni alusel. Eelnõu nägi ette totaalkaitse põhimõtete rakendamise ja sõjalise territoriaalkaitse süsteemi loomise, tuginedes neljale kaitseringkonnale. Sõjaaja kaitsejõud pidid

koosnema üldotstarbelistest jõududest ja territoriaalkaitse üksustest. Kahjuks lükkas tolleaegne Riigikogu dokumendi sellesse süvenemata täiesti alusetult tagasi.

Poliitikute ja sõjaväelaste erimeelsused kaitsesüsteemi valikus ja riigikaitse ülesehituse prioriteetide määramises jätkusid 1995. aastani. Ebamäärasus pidurdas kaitsesüsteemi arengut. Õnneks lõppes vastasseis positiivselt riigi esimese kaitsesüsteemi „Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad” kinnitamisega 7. mail 1996 Riigikogus (RKO 1996, I ptk). Dokument kinnitas: „Riigikaitse on rahvusliku julgeoleku tagamise lahutamatu osa, mis näeb ette riigi sõjaliseks kaitseks vajalike jõudude ja vahendite korraldamise süsteemi loomist ja ülalpidamist rahu ajal ning rakendamist agressiooni korral Eesti Vabariigi vastu.” Põhialuste kohaselt tuli riigikaitse üles ehitada kahel teineteist täiendaval ja omavahel lahutamatu seotud suunal:

- ▶ riigi kaitsestruktuuridele tuginev iseseisev kaitse;
- ▶ rahvusvaheline kaitsealane koostöö, mille eesmärgiks on ühine kaitsetegevus Euroopa julgeoleku tagamisele suunatud kaitseorganisatsioonidega (*ibid.*).

Dokument märkis, et Eesti eesmärgiks on saada NATO täisliikmeks. See nägi ette Eesti riigikaitse ülesehitamise totaalkaitse-süsteemina, milles sõjaline tegevus viiakse läbi territoriaalkaitse põhimõtete alusel. (Vt joonis 1.) Kaitsepoliitika põhisuundades olid esmakordselt kirjeldatud riigikaitse kõrgem juhtimine ja kaitsesüsteemide üle tsiviilkontrolli teostamise süsteem ning kaitsesüsteemidele pandud konkreetsed ülesanded.

Riigi julgeolekukorraldus ja riigikaitse täienesid õigusaktidega veelgi, kui Vabariigi Valitsus kinnitas 28. veebruaril 2001 „Eesti sõjalise kaitse strateegia” (VVK 2001) ja Riigikogu otsusega 6. märtsil 2001 kiideti heaks „Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused” (RKO 2001). Ka need dokumendid seadsid Eesti riigikaitse

JOONIS 1. Riigi jagunemine sõjalis-territoriaalseteks üksusteks – kaitseringkondadeks ja nende peamised kaitsetegevuse raskuspunktid

aluseks totaalkaitse põhimõtte ja sõjaliseks kaitsestrateegiaks territoriaalkaitse. Strateegias kirjeldati esmakordselt viiest komponendist (psühholoogiline kaitse, tsiviilkaitse, majanduslik kaitse, tsiviilvalmidus ja sõjaline kaitse) koosnevat Eesti totaalkaitsesüsteemi ning pandi konkreetsed riiklikud institutsioonid vastutama nende ettevalmistamise ja läbiviimise eest. Nii oli siseministeeriumil ülesandeks ette valmistada ja korraldada vajadusel tsiviilkaitse; majandusministeeriumil – majanduslik kaitse; haridusministeeriumil – psühholoogiline kaitse; sotsiaal-, teede- ja sideministeeriumil – tsiviilvalmidust puudutavad meetmed; kaitseministeeriumil – riigi sõjaline kaitse. Totaalkaitse pidi saama kompleksseks riigikaitsesüsteemiks, valmis reageerima mitte ainult sõjalistele ohtudele, vaid lahendama kiiresti ja organiseeritult ka kõikvõimalikud riiki ja ühiskonda tabada võivad muud kriisid ning suurõnnetused.

Strateegias kirjeldati esmakordselt Eesti totaalkaitsesüsteemi ja pandi riiklikud institutsioonid selle ettevalmistamise ja läbiviimise eest vastutama.

Kahjuks jäi see strateegia riigi institutsioonide ametnike ebakompetentsuse ja nõrga töödistsipliini tõttu realiseerimata.

Samal ajal jätkus 1995. aastal alanud Eesti koostöö NATOga. 2000. aastal lepitati kokku ja käivitati partnerlusemärgid (*Partnership Goals – PG*). Nende elluviimine eeldas Eesti kaitsejõudude struktuuri

analüüsi ja revideerimist (*Force Structure Review* – FSR 2001). Kutse saamine NATOga ühinemiseks Praha tippkohtumisel 2002. aastal omakorda nõudis senise iseseisvale kaitsele suunatud kaitседoktriini ülevaatamist ja muutmist. Vabariigi Valitsuse 25. veebruari 2003 otsusega käivitati uus kaitsejõudude struktuuri analüüs (*Force Structure Review* – FSR 2004), mis keskendus modernsete, ümberpaigutatavate ja jätkusuutlike jõudude loomisele, vastuvõtva riigi toetuse ettevalmistuste tegemisele, territoriaalüksuste vähendamisele ja reorganiseerimisele ning Siseministeriumi osaluse lõpetamisele sõjalise kaitsevõime arendamises.

Reaalne võimalus ühineda NATOga tekitas järjekordse võitluse kahe domineeriva kontseptsiooni – kutseline sõjavägi ja üldisele kaitsevæeteenistuskohustusele

tuginev sõjavägi – esindajate vahel. Tulemus oli poolik – Vabariigi Valitsus kinnitas 27. märtsil 2004. aastal oma korraldusega (VVk 2004) „Kaitsejõudude struktuuri ja arenguplaani kuni 2010. aastani” (KSAP-2010). See määras Eesti kaitsejõudude sõjalised arengueesmärgid ja prioriteedid lähimaks viieks aastaks, samuti Kaitseministeriumi ja tema valitsemisala asutuste tegevuse põhisuunad. Kaitsevägi otsustati jaotada operatiivstruktuuriks ning väljaõppe- ja administratiivstruktuuriks. Muudatused hõlmasid ka riigi sõjalis-territoriaalset jagunemist. Varasemate, vaid paberil eksisteerinud nelja kaitseringkonna asemele kavatseti luua kaks kaitseringkonda ja kaks erikaitsepiirkonda. Arusaamatuks jäi, milles seisnesid viimaste omavahelised erinevused. Kaitsevæe sõjaaja operatiivstruktuuri

USA kindral James Mattis ja autor NATO Küberkaitsekoostöö Keskuse loomise leppe allkirjastamisel Brüsselis 2008. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

suuruseks nägi plaan ette „laest võetud” 16 000 inimest. Täiendusreservi pidi kuuluma 30 000 reservväelast.

Ka uus, Vabariigi Valitsuses 18. jaanuaril 2005 kinnitatud „Sõjalise kaitse strateegiline kava” oli laialivalguvam ja üldsõnalisem kui 2001. aasta sõjalise kaitse strateegia. Dokument sätestas Eesti riigikaitse kontseptsiooni ja selle rakendamise põhimõtted pärast liitumist NATO ja Euroopa Liiduga. (VVm 2005) Rõhk oli pandud asümmeetrilistele ohtudele ja rahvusvahelisele koostööle nende ohtude vältimiseks. Ehkki dokument kinnitas järgmiseks viieks aastaks jätkuvalt riigikaitse aluseks totaalkaitse, oli selle sisuline pool kirjeldamata jäetud. Sõjaaja kaitsejõudude komponentidena mainiti ainult kaitseväge ja Kaitseliitu. Erinevalt kehtiva rahuaja riigikaitse seaduse nõuetest olid neist välja jäetud Siseministeeriumi valitsemisalasse kuuluvad sõjaväestatud organisatsioonid – Piirivalve ja Päästeamet.

Need riigiisade otsused osutusid ebaõnnestunuks ning viisid 2006. aasta lõpuks riigikaitse sisuliselt kriisiolukorda.

Vene Föderatsiooni süveneva agressiivse neoimperialistliku käitumise tõttu uue aastatuhande esimesel kümnendil tõusis Eestile otstarbekohase kaitse doktriini vajadus 2006.–2007. aastal uuesti teravalt päevakorda. Kardinaalse pöörde agressiooniohu reaalsuse ja riigikaitse vajalikkuse mõistmisesse ühiskonnas tõi aga Vene Föderatsiooni vägede kallaletung Gruusiale 2008. augustis.

5. detsembril 2006 nimetas Riigikogu mind uueks Eesti kaitseväge juhatajaks. Tutvumisel Kaitseväge Peastaabis olemasolevate operatiivdokumentidega, mis määratleks kaitseväge lahinguvalmiduse tõstmise korra, sõjaaja koosseisud, mobilisatsiooni süsteemi ja operatiivplaanid kriisi olukorraks selgus, et neid pole üldse olemas. Kaitseringkonnad eksisteerisid endiselt ainult paberil. Seega esmaseks ülesandeks kujunes julgeoleku olukorra hindamine, mainitud dokumentide väljatöötamine

ja tervikliku territoriaalkaitse süsteemi loomine.

Kaitseministri otsusega loodi 2007. aasta suvel Kaitseministeeriumi ja Kaitseväge Peastaabi ühine töögrupp, mille ülesandeks sai välja töötada kaitse doktriini alused. Sellesse töösse kaasati teiste ministeeriumide ja ametite eksperdid ning NATO riikide (USA, Saksamaa) tippohvitserid. Poolteise aasta jooksul selgitas töögrupp välja Eestit lähi- ja kaugemas tulevikus varitsevad potentsiaalsed ohud, nende võimalikud stsenaariumid ning viimaste tõrjumiseks vajalikud võimekused. Analüüs näitas, et väikeriigina ei ole Eesti suuteline iseseisvalt looma kõiki riigikaitseks vajalikke võimekusi. Selgitati välja, millised neist on vajalikud riigile esmase enesekaitse teostamiseks ning mida peame taotlema oma partneritelt NATO ja Euroopa Liidus.

Kuni 2009. aasta detsembrini kestnud ekspertgrupi töö oli Eesti kaitseväge ajaloos esmakordne teaduspõhine uuring, mille käigus töötati välja Eesti kaitse doktriini alused. Need seisukohad leidsid kajastamist niisugustes uutes õigusaktides nagu Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused (2010) (RKO 2010), Kaitseväge korralduse seadus (2008), Vabariigi Valitsuse kinnitatud kaitseväge põhimäärus (VVm 2008), Sõjalise kaitse arengukava 2009–2018

***Eesti sõjaline kaitse
tugineb kahele
sambale –
rahvusvaheline
kollektiivkaitse
süsteem (NATO, EL) ja
riigi esmane
enesekaitsevõime.***

(VVk 2009) ning Riigikaitse strateegia (VVk 2010).

Mainitud dokumendid koos kaitseministri ja kaitseväge juhataja vastavate õigusaktidega moodustasidki Eesti kaitседoktriini.

Uue riigikaitse strateegia kohaselt tugineb Eesti sõjaline kaitse kahele sambale – rahvusvahelisele kollektiivkaitse süsteemile (NATO, EL) ja riigi esmasele enesekaitse-võimele, mida on tarvis eelkõige rahvusvahelise kollektiivkaitse-süsteemi käivitamiseks vajaliku aja võitmiseks. Riigi esmane sõjaline enesekaitse rajaneb üldisele kaitseteenistuskohustusesele ja viiakse läbi segakomplekteerituse põhimõttel (mõned professionaalsed valmidusüksused rahuajal ja sõjaaja kaitseväge reservis) üles ehitatud ning territoriaalkaitse strateegiat rakendava kaitseväge ja Kaitsealiidu poolt. Selle sõjalise riigikaitse mudeli edu tugineb rahva eelkõige üldisele kõrgele kaitsetahtele.

Argumendid üldisest kaitseväge teenistuskohustusest ja territoriaalkaitse eelistest teiste sõjaliste süsteemide ees on järgmised:

- ▶ see on sõjalise riigikaitsestrateegia liik, mille eesmärk ei seisne agressiivsetes sõjalistes väljaastumistes teiste riikide vastu, vaid võimaldab teha oma riigi territooriumi vallutamise kallaletungijale raskeks;
- ▶ tagab sideme kaitseväge ja rahva vahel ning võimaldab riigikaitseesse kaasata kogu rahva, tugevdades niiviisi üldist kaitsetahtet;
- ▶ võimaldab riigil, eriti sõja algetapil, usaldada rohkem oma relvajõude kui sõjalise liidu jõudude käivitumist selle protseduuri keerukuse tõttu;
- ▶ tõstab oluliselt riigikaitse tõsiseltvõetavust välisriikide, sh ka potentsiaalsete agressorite poolt;
- ▶ võimaldab väikeriigil ratsionaalselt ja vähete kulutustega luua tõhusa riigikaitse, kuna teeb võimalikuks kõikide võitlustahteliste kodanike ja tsiviilühiskonnas olevate sõjapidamiseks

vajalike materjalide täieliku ärakasutamise sõjaajal.

Ulatuslikud konsultatsioonid NATO ja Euroopa Liidu riikide sõjaliste tippjuhtidega kinnitasid nende konsensuslikku toetust sellele kontseptsioonile kui Eesti tingimustes kõige otstarbekamale. Seda näitasid ka 2009–2011 aastate edusammud riigikaitse kui süsteemi ülesehitamises.

Oluliselt aeglustas tervikliku riigikaitse süsteemi loomist 2008. aastal alanud majanduskriis, mis vähendas järgneva kolme aasta kulutusi riigikaitsele ligi kolmandiku võrra. Kuid vaatamata sellele, jõudsimel olukorrani, mis võimaldas mul kaitseväge juhatajana 2011. aasta novembris Vabariigi valitsusele ette kanda, et riigikaitse kui terviksüsteem, sh ka kaitseringkonnad on põhiosas loodud. Neid on tarvis vaid edasi arendada.

Kahjuks nullis meie jõupingutused Kaitseministeeriumi järjekordse kaitseväge „reform” 2013. aastal, mis nägi ette sõjaaja koosseisu vähendamise poole võrra ja kaotas kaitseringkonnad, piirdudes ainult kahe brigaadi loomisega. Praeguse sõjaaja piiratud kaitseväge struktuuri puhul muutuvad küsitavaks Eesti esmane kaitsevõime, suurearvulise kaitseväge reservi loomise vajalikkus ja seda tagav ajateenistus.

RAHVUSVAHELINE SÕJALINE KOOSTÖÖ.

Eesti aktiivne riigikaitse alane koostöö Euroopa ja Põhja-Ameerika riikidega algas vahetult pärast taasiseseisvumist 1991. aastal. See oli vajalik julgeolekualase stabiilsuse saavutamiseks regioonis, riigi julgeoleku tagamiseks, samuti oma sõjalise riigikaitse ülesehitamiseks. Kui 20. detsembril 1991 loodi Põhja-Atlandi Koostöö nõukogu (*North Atlantic Cooperation Council* – NACC), oli Eesti üks asutajaliikmetest. Esimene rahvusvaheline kaitsealase koostöö raamleping sõlmiti 1992. aasta kevadel Soome kaitseministeeriumiga. See tegi võimalikuks Eesti ohvitseride väljaõppe Soome sõjalistes õppeasutustes. Samal aastal sõlmiti koostöö raamlepingud

Taani, Ukraina, Prantsusmaa, Saksamaa ja Suurbritanniaga ja 1995. aastal – USA, Norra, Poola ja Türgiga. Juulis 1992 tegid Balti riikide sõjavägede staabiülemad NATO sõjalise komitee kutsel esimese visiidi NATO peakorterisse Brüsselis ja NATO vägede ülemjuhatuses peakorterisse Monsis.

Omavahelise kolmepoolse sõjalise koostöö kokkuleppe sõlmisid Eesti, Läti ja Leedu 27. veebruaril 1995. Selle raames käivitati NATO toetusel neli kaitsekoostöö projekti. Neist esimese – ühise Balti pataljoni (BALTBAT) loomine algas septembris 1994. Sellele järgnesid 1998. aastal miinilaevade ühiseskaadri (BALTRON), ühise õhuseiresüsteemi (BALTNET) ja Balti Kaitsekolledži loomine Tartus, kus algas õppetöö juba 1999. aastal.

USA eestvedamisel käivitas NATO 1995. aasta jaanuaris uue programmi

„Partnerlus rahu nimel” (*Partnership for Peace – PFP*). Eesti oli neljas riik, kes sellega ühines. Programm võimaldas ülemineku otsesele kaitsepoliitilisele koostööle alliansiga, millele varsti lisandus

**Kaitsejõudude
arengus
olid tähtsad
välisriikide toetus
kaitseväe ohvitseride
ja allohvitseride
koolitamisel
ning materiaalne abi.**

Eesti mereväe kolm miinijahatjat 2009. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Riik	Annetus	Aeg
USA	11,43 mm püstolid Colt M1911	90ndate I pool
	5,56 mm automaadid M16 A1	90ndate I pool
	7,62 mm poolautomaatsed vintpüssid M-14	90ndate I pool
	81 mm miinipildujad M252	2010
	Optika	alates 2003
	Sidevarustus	alates 2003
	Individuaalvarustus	2009
	Sõidukid (Chevy, GMC Truck)	1990
	Helikopterid	1990ndate II pool
Rootsi	Brigaadi varustus (sh sõidukid, isiklik ja üksuse varustus, relvastus, meditsiinivarustus jne)	
	9 mm püstolkuulipildujad m/45 B	2000
	7,62 mm automaadid AK-4	
	7,62 mm kuulipildujad Ksp-58	
	120 mm miinipildujad m/41D	
	84 mm TT-granaadiheitjad Carl-Gustaf M2	
	90 mm tagasilöögita TT kahurid 1110	
Soome	7,62 mm vintpüssid M28-30 Sky	1990 I pool
	105 mm haubitsad H61-37	1990 I pool
	Patrulllaevad	1999
Taani	Abilaevad 2 tk	1994
	Staabi- ja varustuslaev	2000
	Mööbel	1999
Saksamaa	Miinilaevad 2 tk	1998
	Miinitraalerid 2 tk	1997
	Miinjahtijad 2 tk	2000
	Mereväebaasi muundurjaam	2003
	Sõidukid Robur, IFA, Volkswagen	1993
	Kuulipildujad MG3	1999
Norra	Radar	
	Lennuvälja varustus	
	81 mm miinipildujad	
Prantsusmaa	7,62 mm snaipripüssid FR-F2	
	12,7 mm raskekuulipildujad BROWNING M2	
Holland	Generaatorid	
Šveits	Sõidukid Unimog, Saurer, Berna, pioneeritehnika	2000ndate algus

TABEL 1. Eestile annetanud riikide ja vahendite nimekiri

Allikas: Kaitseministeerium

ka sõjaline dimensioon. Juba 1995. aasta märtsis esitas Eesti NATO-le individuaalse partnerlusprogrammi (*Individual Partnership for Peace – IPP*). See sisaldas prioriteetseid koostöövaldkondi ning koostööüritusi alliansiga kokku 23 valdkonnas.

Väga tähtis kaitsejõudude arengule oli välisriikide toetus kaitseväe ohvitseride ja allohvitseride koolitamisel ning materiaalne abi. Eesti kaitsevälased on enam kui 1800 korral olnud koolitustel välismaal, neist ligi 150 korral taseme-koolitustel ning ülejäänud osas lühiajalistel kursustel ja missioonieelsel treeningul.

Suurem osa välisriikide abi korras antud varustusest saabus Eestisse 1990ndatel aastatel. Enamik sellest tuli USAst, Saksamaalt, Taanist, Rootsist, Soomest, Šveitsist ja Norrast. Saime relvastust, varustust ja sõidukeid. Jätkuvaks abiks on USA-lt Eestile antav rahaline

toetus, mis tuleb läbi mitmesuguste programmide (FMF, FMS artikkel 1206). (Vt tabel 1.)

29. märtsil 2004 sai Eestist NATO täisliige.

Alates 1995. aastast osalevad Eesti kaitsevälased rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel. Esimesteks aktiivseteks ja järjekindlateks Eesti rahuvalvajate õpetajateks, nõustajateks ja partneriteks rahvusvahelise koostöö alal olid Põhjamaad, eriti Taani. 1995. aastal alustas esimene Eesti kaitseväe rühm ESTPLA teenistust ÜRO vägede koosseisus Horvaatias; seejärel 1996. aastal jätkus Eesti rahuvalvajate tegevus Bosnia Hertsegoviinas, kus operatsiooni juhtimise võttis üle NATO. Samal aastal saatis Eesti oma jalaväekompanii Liibanoni ÜRO missioonile. Aastatel 1999–2008 osalesid Eesti allüksused ja kaitsevälased NATO rahutagamissioonil

Eesti sõdur Bosnias 2002. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Eesti patrull Helmandis 2008. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Kohtumine ESTCOY võitlejatega – Helmand 2009. aastal.

Foto: Ants Laaneotsa erakogu

Kosovos. 2003. aastast liitus Eesti operatsiooniga Iraagi Vabadus ja NATO kõige raskema ISAF operatsiooniga Afganistanis. NATO ja Euroopa Liidu liitlased hindavad Eesti sõdureid kõrgelt kui hästi väljaõpetatud, motiveeritud ja külmaverelisi oma ala professionaale.

KOKKUVÕTTEKS. Alustanud 1991. aastal tühjalt kohalt, on kaitsejõud, vaatamata professionaalse ohvitserkonna puudumisele, poliitilistele ja kontseptuaalsetele tagasilöökidetele, probleemidele infrastruktuuri, relvastuse, tehnika ja varustusega, läbi teinud silmapaistva arengu.

Eesti kaitseväge ja Kaitseliit kujutavad endast arenguprotsessis olevat sõjalise kaitse süsteemi, mis nõuab jätkuvat täiustamist. Meie ohvitserid ja sõdurid on

näidanud end liitlastele NATO ja Euroopa Liidus mehiste võitlejatena ja võrdväärsete partneritena sõjalistes missioonides.

Eesti inimeste usaldus oma kaitsejõudude vastu on suur. Viimane, Turu-uuringute AS poolt märtsis 2017 tehtud küsitlus näitas, et kallaletungi puhul Eestile on sõjalise vastupanu poolt 83 protsenti elanikkonnast. Kaitseväge usaldab 79 protsenti (eestlastest 92 protsenti) ja Kaitseliitu 71 protsenti (eestlastest 87 protsenti), ajateenistust toetab 93 protsenti küsitletuist.

Meie riigijuhtidel, ametnikel ja sõjaväelastel on veel jätkuvalt ees suur ja ressursimahukas töö nüüdses järsult halvenenud julgeoleku olukorras ülimalt tähtsa, kogu eesti rahva osalusele tugineva laiapõhjalise kaitse süsteemi ülesehitamisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

- EESTI REFORMIERAKOND. (1994). Põhikirj ja Programm. Vastu võetud 13.11. Tallinn.
- EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS. – RT 1992, 26, 349, § 124.
- EVÜNo. (1991). Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus 03.09. „Eesti Vabariigi kaitsejõudude moodustamise kohta“. – RT 1991, 30, 355.
- EVÜP. (1991). Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 04.09. „Mõnede Eesti Vabariigi kaitsejõudude taastamisega seotud põhiküsimuste kohta“. – RT 1991, 30, 365.
- INAUEN, J. (1999). Swiss army 2000: Armed forces and civil protection in Switzerland. Frauenfeld, Switzerland: Huber. Stuttgart/Vienna.
- KAITSEVÄE KORRALDUSE SEADUS. – RT I 2008, 35, 213.
- KAITSEVÄETEENISTUSE SEADUS. (1994). – RT I 1994, 23, 384.
- KAITSEVÄETEENISTUSE SEADUS. (2000). – RT I 2000, 28, 167.
- KM. (2001). Kaitseministri määrus 08.02. nr 3 „Kaitseväelaste haridustaseme ja kvalifikatsiooni nõuded“. – RTL 2001, 22, 308.
- NATO. (2011). Financial and economic data relating to NATO defence. Communique 10.03. – https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110309_PR_CP_2011_027.pdf
- PUHELOINEN, A. (1999). Russia's geopolitical interests in the Baltic Area. – Finnish defence studies, 12. Helsinki: National Defence College. – <http://docplayer.net/39726065-Russia-s-geopolitical-interests-in-the-baltic-area.html>
- RAHUAJA RIIGIKAITSE SEADUS. – RT I 1995, 18, 240.
- RAHVUSLIK KAITSEALGATUSKESKUS. (1991). Päevakäsk 27.08.
- RAHVUSLIK KAITSEALGATUSKESKUS. (1992). Märjukiri. Tallinn, 08.10.
- RKo. (1996). Riigikogu otsus 07.05. „Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuundade heakskiitmine“. – RT I 1996, 33, 684.
- RKo. (2001). Riigikogu otsus 06.03. „Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika aluste heakskiitmine“. – RT I 2001, 24, 134.
- RKo. (2010). Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused. – RT I 2010, 22, 110.
- Vvk. (2001). Vabariigi Valitsuse korraldus 28.02. nr 156 „Eesti sõjalise kaitse strateegia kinnitamine“. – RTL 2001, 33, 442.
- Vvk. (2004). Vabariigi Valitsuse korraldus 27.03. „Kaitsejõudude struktuuri ja arenguplaani kuni aastani 2010“ kinnitamine“. – RTL 2004, 40, 667.

Ants Laaneots

- Vvk. (2009). Vabariigi Valitsuse korraldus 22.01. nr 21 „Sõjalise kaitse arengukava 2009–2018“ heakskiitmine“. – RTL 2009, 13, 143.
- Vvk. (2010). Vabariigi Valitsuse korraldus 31.12. nr 515 „Riigikaitse strateegia“ heakskiitmine“. – RT III, 05.01.2011, 7.
- Vvm. (1991). Vabariigi Valitsuse määrus 02.12. nr 252 „Eesti Vabariigi Kaitsejõudude Peastaabi ajutise põhimääruse“ kinnitamise kohta“. – RT 1991, 43, 534.
- Vvm. (1992a). Eesti Vabariigi Valitsuse määrus 18.03. nr 87 „Kalevi ja Kuperjanovi üksik-jalaväepataljoni moodustamise kohta“. – RT 1992, 11, 176.
- Vvm. (1992b). Eesti Vabariigi Valitsuse määrus 28.04. nr 128 „Kaitseliidu kohast riigi kaitsesüsteemis“. – RT 1992, 18, 261.
- Vvm. (1994). Vabariigi Valitsuse määrus 26.04. nr 148 „Ajateenistuse ja asendusteenistuse kestuse kehtestamine“. – RT I 1994, 33, 511.
- Vvm. (1998a). Vabariigi Valitsuse määrus 13.03. nr 51 „Kaitseväge struktuuri ja paiknemise kinnitamine“. – RT I 1998, 28, 365.
- Vvm. (1998b). Vabariigi Valitsuse määrus 21.07. nr 161 „Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste põhimääruse kinnitamine“. – RT I 1998, 29, 381.
- Vvm. (2000). Vabariigi Valitsuse määrus 03.01. nr 15 „Kaitseliidu põhikirja kinnitamine“. – RT I 2000, 4, 31.
- Vvm. (2005). Vabariigi Valitsuse määrus 18.01. nr 10 „Sõjalise kaitse strateegilise kava kehtestamine“. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/840391>
- Vvm (2008). Vabariigi Valitsuse määrus 27.11. nr 161 „Kaitseväge põhimäärus“. – RT I 2008, 50, 279.
- ÕISPUU, S. (1992). Eesti ajalugu ärkamisajast kuni tänapäevani. Tallinn: Koolibri.